

Опанащук М.Ю.

студент,

Інститут права

*Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО АКТА ПРОТИПРАВНИМ ТА НЕЧИННИМ

Кодексом адміністративного судочинства України (далі – КАС України) з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб та юридичних осіб передбачено право останніх звернутись до адміністративного суду з вимогою про визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень.

Частиною 2 статті 265 КАС України визначено наслідки визнання нормативно-правового акта протиправним та нечинним та встановлено, що відповідний акт втрачає чинність повністю або в окремій його частині з моменту набрання законної сили відповідним рішенням суду [1].

У рішенні від 13.05.1997 № 1-зп Конституційний Суд України вказав, що дію нормативно-правового акта в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється із втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце [2].

Проблемним питанням щодо визнання підзаконного нормативно-правового акту протиправним у контексті адміністративного судочинства є визначення моменту настання правових наслідків скасування або ж встановлення нечинності такого акту.

З аналізу словосполучення «визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акту» вбачається його неоднозначність та неочевидність навіть у сучасній правозастосовчій діяльності, оскільки відсутні чіткі вказівки на зміну правовідносин у випадку

оскарження нормативно-правового акта на перспективу (після набрання законної сили рішенням за принципом *ex tunc*) або ж із застосування ретроспективності (визнання нормативно-правового акту фактично недійсним з початку його дії відповідно до принципу *ex nunc*). Відсутня також і можливість визнання нормативно-правового акту нечинним у майбутньому (принцип *ex futuro*).

В пункті 10.2. Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 № 7 «Про судові рішення в адміністративній справі» закріплено, що скасування акта суб'єкта владних повноважень як способу захисту порушеного права позивача застосовується тоді, коли спірний акт не породжує жодних правових наслідків від моменту прийняття такого акта. Визнання ж акта суб'єкта владних повноважень нечинним означає втрату чинності таким актом з моменту набрання чинності відповідним судовим рішенням або з іншого визначеного судом моменту після прийняття такого акта [3]. Пленум визначає, що рішення суб'єкта владних повноважень є нечинним, тобто втрачає чинність з певного моменту лише на майбутнє, якщо на підставі цього рішення виникли правовідносини, які доцільно зберегти.

Аналогічний висновок щодо дії та правових наслідків рішень Конституційного Суду України та рішень адміністративних судів у справах про оскарження нормативно-правових актів висловлено Верховним Судом у низці постанов від 02.04.2018 у справі № 814/396/17, від 18.04.2018 у справі № 810/3687/16, від 20.08.2019 у справі № 817/368/16, від 10.09.2019 у справі № 826/3785/16, від 20.05.2020 у справі № 817/57/17 та ін.

Підхід щодо відсутності зворотної дії рішення суду щодо скасування нормативно-правового акту виправданий забезпеченням стабільності суспільних відносин, у тому числі відносин між державою і громадянами, породжуючи у громадян впевненість у тому, що їхнє існуюче становище не буде погіршене наступним нормативно-правовим актом.

Разом з тим, слід звернути увагу, що права особи, що були порушені під час дії неправомірного (незаконного) нормативно-правового акту, не можуть бути захищені та повною мірою

відновлені за обставин лише перспективної дії рішення суду щодо визнання протиправним та нечинним відповідного рішення.

Користуючись правилом, передбаченим частиною 2 статті 265 КАС України, щодо втрати чинності нормативного акту з моменту набрання законної сили рішенням суду та нехтуючи вимогою частини 3 статті 7 КАС України щодо перевірки актів на відповідність Конституції України та законам України, без належного застосування актів вищої юридичної сили, адміністративні суди приходять до висновку про правомірність дій та рішень суб'єктів владних повноважень та їх відповідності чинному на момент виникнення спірних правовідносин підзаконному нормативному акту, який в подальшому був визнаний протиправним та нечинним.

Отже, варто погодитися з твердженням професора Мірошніченка А.М., що якщо нормативно-правовий акт є незаконним та протиправним, він не породжує жодних правових наслідків, адже інший висновок неминуче змушував би застосовувати незаконний акт і не застосовувати закон, якому він суперечить, що підривало б засади правопорядку [4].

Враховуючи, що судами під час вирішення спорів часто неповно досліджується питання відповідності ключового у спірних правовідносинах нормативно-правового акту актам вищої юридичної сили та принципам верховенства права та беручи до уваги припис щодо перспективної дії рішення суду у статті 265 КАС України, з метою ефективного відновлення прав осіб, що звернулися за їх захистом до суду, доречним є встановлення законодавчої можливості для адміністративних судів у справах про оскарження нормативно-правових актів у виключних випадках визначати момент втрати останніми чинності, зокрема, з моменту прийняття відповідного акту суб'єктом владних повноважень.

Визнання протиправним та скасування адміністративним судом нормативно-правового акту з моменту його прийняття (*ex tunc*) свідчить про ретроспективну дію такого рішення, що є доволі суперечливим з огляду на необхідність дотримання принципу юридичної визначеності та забезпечення стабільності правовідносин.

За такого підходу недійсність протиправних актів встановлюється з моменту їх прийняття, що відображає теоретичну чіткість та

простоту, однак на практиці суворе застосування цієї концепції призведе до непередбачуваних результатів в окремих випадках, які ґрунтуються на застосуванні незаконного положення. Поряд з цим варто зауважити, що зворотна дія змін в правовому регулюванні є скоріше виключенням, яке має бути виправданим і яке у разі негативних наслідків для громадянина має допускатись законом лише за наявності чітко визначених передумов, зокрема, дотримання балансу між передбачуваністю та прийнятністю, між публічним та приватним інтересом.

Поєднання системи недійсності акту внаслідок прийняття судом рішення про його протиправність та скасування з застосуванням перспективної та ретроактивної дії забезпечило б певну гнучкість для встановлення балансу між принципами індивідуального правового захисту та правовою визначеністю.

Існування ж лише практики щодо втрати чинності нормативно-правовим актом з моменту набрання законної сили відповідним рішенням суду як передбачено ст. 265 КАС України може усувати відповідальність суб'єктів владних повноважень за прийняття протиправних актів, що призвели до невідомого порушення прав, свобод та інтересів широкого кола осіб, що, на жаль, підтверджується наведеною судовою практикою.

Слід відмітити, що правило щодо втрати нормативно-правовим актом повністю або в окремих його частині чинності з моменту набрання законної сили відповідним рішенням суду виникло лише зі внесенням змін до КАС України Законом України № 2147-VIII від 03.10.2017, тобто з 15.12.2017. До внесення таких змін обмежень щодо встановлення моменту визнання нормативного акту протиправним та нечинним процесуальним законом визначено не було.

З урахуванням наведеного, внесення змін до адміністративного процесуального закону шляхом запровадження для суду під час розгляду справи про оскарження нормативно-правових актів можливості у рішенні визначати відповідний акт нечинним з моменту його прийняття або ж з іншої визначеної судом дати забезпечило б баланс між принципами індивідуального правового захисту та правовою визначеністю, а також усунуло б велику кількість судових помилок у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 30.03.2021).
2. Рішення Конституційного Суду України від 13.05.1997 № 1-зп «Про офіційне тлумачення статей 58, 78, 79, 81 Конституції України та статей 243-21, 243-22, 243-25 Цивільного процесуального кодексу України (у справі щодо не...)» // Відомості Верховної Ради України. – 1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-97#Text> (дата звернення: 30.03.2021).
3. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 № 7 «Про судові рішення в адміністративній справі» // Відомості Верховної Ради України. – 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-13#Text> (дата звернення: 30.03.2021).
4. Мірошниченко А.М. Застосування судами актів, що суперечать Конституції України, за відсутності їх визнання неконституційними Конституційним Судом України // Виступ на Судово-правовому форумі "Правосуддя в Україні: реалії та перспективи". Київ, 15 березня 2013 року. Верховний суд України. URL: http://www.amm.org.ua/images/stories/Land_Law_Metaterials/Miroshnychenko_Zastosuvanja_activ_shcho_superechat_Konstituciji (дата звернення: 30.03.2021).

Сарнацький М.А.

аспірант,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ З ПИТАНЬ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ

Як свідчить світова практика, присутність державного регуляторного впливу на систему економічних відносин, пояснюється необхідністю здійснення перерозподілу валового продукту, підтримки окремих верств населення та суб'єктів господарювання, а також необхідністю реакції на виклики, що мають місце в діяльності суб'єктів підприємництва. Зважаючи на це, одним із головних напрямів діяльності органів публічного адміністрування в сучасних